

รูปแบบและบทบาทความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา: การศึกษาความเป็นพหุวัฒนธรรมในสังคมไทย

Formats and Functions of Belief in the Coronavirus Disease Pandemic: Multicultural Studies in Thai Society

อภิลักษณ์ เกษมผลกุล (Aphilak Kasempholkoon)¹

สินีกันต์ แก้วกันหา (Sineegan Keawgunha)²

Received: June 4, 2020

Revised: August 21, 2020

Accepted: October 16, 2020

บทคัดย่อ

ความเชื่อเกี่ยวกับการเจ็บป่วยมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เดิมเป็นความเชื่อเหนือธรรมชาติ แต่ปัจจุบันการแพทย์สมัยใหม่อาจยังไม่สามารถบำบัดทุกข์ทางใจ และขึ้นาพฤติกรรมของคนในสังคมได้อย่างสมบูรณ์ ความเชื่อต่าง ๆ ที่คนไทยนับถือจึงกลายเป็นทางเลือกหนึ่งในการจัดการกับสถานการณ์โรคระบาด ผู้วิจัยจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความหลากหลายทางความเชื่อ และวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของความเชื่อ ตลอดจนปัจจัยทางสังคม จากกรณีศึกษาในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา โดยรวบรวมข้อมูลที่เผยแพร่จากเว็บไซต์ข่าว จำนวน 8 เว็บไซต์ และเว็บไซต์เพชบุ๊คดอทคอมในระหว่างวันที่ 1 มีนาคม ถึง 15 เมษายน พ.ศ. 2563

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อที่ปรากฏในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาจำแนกตามแหล่งที่มาได้ 8 กลุ่ม คือ ความเชื่อท้องถิ่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพุทธ

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Thai Program, Faculty of Liberal Arts, Mahidol University

² คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Faculty of Liberal Arts, Mahidol University

ลัทธิขงจื๊อ ลัทธิเต๋า ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และความเชื่อแบบผสมผสาน และจำแนกตามรูปแบบของความเชื่อได้ 2 รูปแบบ คือ พิธีกรรม และวัตถุมงคล นอกจากนี้ความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนามีบทบาทหน้าที่ 3 ประการ คือ การอธิบายข้อสงสัยเกี่ยวกับโรคที่ชาวบ้านหาคำตอบไม่ได้ การสร้างขวัญกำลังใจ และการควบคุมการแพร่ระบาดของโรค ด้านปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการนำความเชื่อมาใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ได้แก่ ช่องทางการเผยแพร่ความเชื่อ และมิตินิยมรับรู้เรื่องความเชื่อกับความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ความเชื่อเกี่ยวกับการเจ็บป่วย, ไวรัสโคโรนา, บทบาทหน้าที่ของคติชน, สังคมพหุวัฒนธรรม

Abstract

Beliefs about illness have existed in the old days that it has been caused by supernatural powers. Modern medicine is still not able to completely heal mental suffering and guide the behaviour of people in society. Not knowing how to cure patient of this virus; belief becomes an alternative way to 'deal' and 'heal' with the epidemic situation. In this study, the researcher aimed to study the diversity of beliefs and analyse the role of beliefs as well as the social factors from the case studies of Coronavirus disease pandemic. Data were collected from 8 news websites and Facebook social media website from 1 March to 15 April 2020

The results showed that the beliefs that appeared in Coronavirus pandemic can be classified into eight groups including local belief, Brahmin-Hinduism, Buddhism, Confucianism, Taoism, Christianity, Islam and mixed beliefs. In addition, belief formats can be classified into two forms: rituals and sacred objects. In the function dimension, it was found that the beliefs used in the management of the Coronavirus disease pandemic had three functions; explaining the doubts about the disease that the man could not find the answer, raising encouragement

and, controlling the spread of an epidemic. Social factors affecting the application of belief in the Coronavirus disease pandemic are ways of disseminating beliefs and perceptions about beliefs and being a multicultural society.

Keywords: Beliefs about Illness, Coronavirus Disease, Function of Folklore, Multicultural Society

บทนำ

ในสังคมไทย ความเชื่อเรื่องการเจ็บป่วยมีหลากหลายลักษณะ เนื่องจากสังคมไทยรับเอาวัฒนธรรมหลากหลายต้นทางเข้ามาผสมกับวัฒนธรรมดั้งเดิม ดังนั้นภูมิหลังความเชื่อเรื่องการเจ็บป่วยของไทยในสมัยโบราณ จึงพิจารณาได้จากความเชื่อเรื่องผี ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ

โลกทัศน์ของความเชื่อเรื่องผี หรือลัทธิวิญญาณนิยมของไทยในสมัยโบราณ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และยงค์ดี ตันติปิฎก, 2550, หน้า 4-144) ประกอบด้วย ผี หรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ผู้มีหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองสรรพสิ่ง และให้โทษแก่ผู้ที่ละเมิดกฎชุมชน เช่น ผีฟ้าพญาแถน ผีปู่ตา ผีป่าในภาคอีสาน และผีเจ้านายในภาคเหนือ เมื่อคนในสังคมเกิดอาการเจ็บป่วย ก็จะทำพิธีอานาจของผีในการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่ผู้คนจะประกอบพิธีกรรมขอขมา หรือเซ่นไหว้บูชา เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องและยกโทษให้มนุษย์

จากที่กล่าวมาข้างต้น ในดินแดนสุวรรณภูมิอันเป็นที่ตั้งของไทยในปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องการบูชาผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่มาอย่างยาวนาน ก่อนรับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธจากอาณาจักรขอมและอารยธรรมอินเดีย ในสมัยอยุธยา ความเชื่อที่เข้ามาใหม่ได้ปรับตัวเข้ากับความเชื่อดั้งเดิม โดยความเชื่อเรื่องผีมิได้สูญเสียสาระสำคัญใดไป แต่สังคมไทยได้จัดบทบาทหน้าที่ที่แน่นอนของทั้งสามระบบความเชื่อให้อยู่ร่วมกันได้ สอดคล้องกับที่ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2549, หน้า 7) กล่าวถึงลักษณะการผสมผสานของลัทธิบูชาผีกับศาสนาใหม่ว่า ศาสนาพราหมณ์และพุทธทำให้ความเชื่อเรื่องผีของชนพื้นเมืองลดสถานะลงกลายเป็นบริวาร เช่น ผีนาคนกลายเป็นบริวารผู้พิทักษ์ของศาสดาในศาสนาพราหมณ์ ด้านศาสนาพุทธปรากฏคติ

ผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์ที่กลายเป็นศาสดาแทนผี และผีสำคัญบางตนก็ถูกผนวกให้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนา เช่น ผีฟ้าพญาแถน ถูกมองว่าเป็นพระอินทร์หรือเทวดา

ในปัจจุบัน แม้การแพทย์สมัยใหม่จะเข้ามามีบทบาทต่อการดูแลสุขภาพการเจ็บป่วยของคนไทยมานานกว่า 100 ปี แต่ยังคงมีระยะเวลาน้อยกว่าเมื่อเทียบกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีบทบาทในการทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหาสุขภาพของคนในสังคมนี้กว่าพันปีแล้ว การแพทย์สมัยใหม่จึงยังไม่สามารถแทนความคิดของชุมชนได้อย่างครอบคลุม (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, และยงศักดิ์ ตันติปิฎก, 2550, หน้า 82) แม้วิทยาการทางการแพทย์ในปัจจุบันจะมีวิธีการรักษาและคำอธิบายเกี่ยวกับโรคที่น่าเชื่อถือ แต่ก็มีได้เป็นความเชื่อในจุดยืนของผู้ป่วย ยิ่งในสถานการณ์โรคระบาดอันยากจะควบคุมโรคได้ ยิ่งสร้างความทุกข์ให้กับคนในสังคมไทยมากขึ้น ความเชื่อต่าง ๆ ที่คนไทยนับถือจึงกลายเป็นทางเลือกในการจัดการกับโรคระบาด เพราะตอบสนองความต้องการทางใจได้ไวมากกว่า ดังจะเห็นได้จาก “สถานการณ์การระบาดของไวรัสโคโรนา” ในปี พ.ศ. 2563

ไวรัสโคโรนา คือ ไวรัสสายพันธุ์ใหม่ที่พบได้ทั้งในร่างกายของมนุษย์และสัตว์ เชื้อไวรัสนี้ถูกค้นพบครั้งแรกโดยนักไวรัสวิทยาชาวอังกฤษเมื่อ 55 ปีก่อน เมื่อนำไวรัสมาส่งด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอน จะสังเกตเห็นรูปร่างของไวรัสเป็นรูปร่างกลมที่มีก้านยื่นออกมารอบตัวเหมือนมงกุฎ (Crown) หรือรัศมีของดวงอาทิตย์ ด้วยเหตุนี้จึงกลายเป็นที่มาของชื่อ “ไวรัสโคโรนา (Coronavirus)” หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งได้ว่า “โควิด-19 (Covid-19)” (ชนธิป ไชยเหล็ก, 2563, อ้างถึงใน สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2563) ความอันตรายของเชื้อไวรัสโคโรนา คือ ผู้ที่ติดเชื้อจะป่วยเป็นโรคทางเดินหายใจ ปอดอักเสบ และอาจมีอาการรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิต โดยวิธีการติดต่อของโรคนี้ คือ การสูดดมละอองฝอยในอากาศที่มีเชื้อไวรัสโคโรนาปะปนอยู่ ซึ่งการระบาดของไวรัสโคโรนาเริ่มเกิดขึ้นจากเมืองอู่ฮั่น สาธารณรัฐประชาชนจีน ประมาณกลางเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 ต่อมาการระบาดครั้งนี้ได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จนลามไปหลายเมืองทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยด้วย (แพทย์สภา, 2563)

จำนวนผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาในประเทศไทยเริ่มเพิ่มขึ้นในปลายเดือนมกราคม พ.ศ. 2563 จนกระทั่งในช่วงปลายเดือนมีนาคม ประเทศไทยมีจำนวนผู้ติดเชื้อ ณ วันที่ 31 มีนาคม เป็นจำนวนผู้ติดเชื้อรายใหม่ 127 ราย ผู้ติดเชื้อสะสม 1,651 ราย และมี

ผู้เสียชีวิตแล้วจำนวน 10 ราย (ไทยรัฐออนไลน์, 2563ง) สถิติผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้คนในสังคมไทยเริ่มหวาดกลัวกับโรคนี้ ความเชื่อจึงเป็นสิ่งที่คนไทยนำมาใช้จัดการกับความกลัว ดังตัวอย่างข้อมูลความเชื่อที่ปรากฏในพื้นที่ออนไลน์

“พระภิกษุ สามเณร และชาวบ้านท่าเสียว ต.สะอาด อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด ประกอบพิธีแตกบ้าน ซึ่งเป็นประเพณีโบราณที่ชาวบ้านยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อแก้อาถรรพ์และขับไล่สิ่งชั่วร้าย โดยเฉพาะโรคโควิด-19”

พิธีแตกบ้าน (ข่าวสด, 2563ก)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า ข้อมูลความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนามีบทบาทต่อสังคมที่น่าสนใจ โดยข้อมูลเหล่านี้สามารถสืบค้นได้จากสื่อออนไลน์ เนื่องจากปัจจุบัน ข้อมูลเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมเผยแพร่ผ่านทางอินเทอร์เน็ตอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นเว็บไซต์ข่าวและสื่อสังคมออนไลน์ นอกจากนี้ ข้อมูลความเชื่อยังถือเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากกลุ่มคนรุ่นหนึ่งมาสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้สะท้อนให้เห็นพลวัตของความเชื่อ ดังนั้นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะศึกษาความเชื่อของคนไทยที่นำมาใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ในฐานะผลผลิตทางวัฒนธรรมจากเหตุการณ์โรคระบาดในยุคสมัยหนึ่ง

จากความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงใคร่เก็บรวบรวมข้อมูลความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาจากพื้นที่ออนไลน์ เพื่อศึกษาว่า ความหลากหลายของความเชื่อของคนไทยที่นำมาปรับใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาเป็นอย่างไร บทบาทหน้าที่ของความเชื่อของคนไทยที่นำมาปรับใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาเป็นอย่างไร และปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการนำความเชื่อของคนไทยมาใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาคืออะไร โดยมุ่งหวังว่า การวิจัยครั้งนี้จะช่วยแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม การปรับใช้ความเชื่อของคนในสังคมไทย และความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อกับคน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจของกลุ่มคน อันจะนำไปสู่การยอมรับที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

การทบทวนวรรณกรรม

กลุ่มที่ 1 งานวิจัยด้านความเชื่อกับการรักษาอาการเจ็บป่วย มีงานวิจัยในกลุ่มนี้ที่สำคัญ เช่น สติธย์ สุขบท (2539) ศึกษาเรื่อง การรักษาพยาบาลพื้นบ้านในชนบทภาคอีสาน: ศึกษากรณีอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาว่าความเชื่อเหนือธรรมชาติเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค คือ ความเชื่อเรื่อง ผี เวทมนตร์คาถา และโหราศาสตร์ นอกจากนี้ประสบการณ์ความเชื่อดังเดิมมีผลทำให้ชาวบ้านยังคงไปหาหมอพื้นบ้านมากกว่าแพทย์สมัยใหม่ และ ณัฏกานกุล ชัตติยะ (2550) ศึกษาเรื่อง การแพทย์พื้นบ้านและการดูแลรักษาโรคของชาวเขาเผ่าลัวะบ้านใหม่สันเจริญ: ศึกษากรณีบ้านใหม่สันเจริญ ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า ชาวเขาเผ่าลัวะเชื่อว่า สาเหตุของโรคเกิดจากการทำผิดกฎจารีตประเพณี การกินผิด ขวัญหาย และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และชาวบ้านยังคงเลือกแพทย์พื้นบ้านมากกว่าแพทย์สมัยใหม่ เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยกลางได้อย่างเข้าใจ อีกทั้งยังมีฐานะยากจน

กลุ่มที่ 2 งานวิจัยด้านบทบาทหน้าที่ของคติชน ที่สำคัญ เช่น พรศักดิ์ พรหมแก้ว (2544) ศึกษาเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผี กับบทบาททางสังคมของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธในภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของความเชื่อเรื่อง ผีของชาวไทยพุทธภาคใต้ คือ การช่วยเหลือให้พ้นจากเหตุร้าย นอกจากนี้บทบาททางสังคมของการนับถือผี คือ การดูแลรักษาธรรมชาติ การประกอบอาชีพ การดูแลสุขภาพ การสร้างขวัญกำลังใจ การสร้างพลังอำนาจของบุคคล และการเสี่ยงโชคต่อมาน้ำมนต์ อยู่อินทร์ (2553) ศึกษาเรื่อง การดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวในสังคมไทยปัจจุบัน: กรณีศึกษาหมู่บ้านดอนโพธิ์ ตำบลขายนา อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวต่อคนในชุมชน คือ สร้างขวัญกำลังใจให้ชาวนา และเป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม

กลุ่มที่ 3 งานวิจัยด้านสังคมพหุวัฒนธรรม ที่สำคัญ เช่น งานวิจัยของพระหมามงคลกานต์ จิตธัมโม และคณะ (2562) ศึกษาเรื่อง การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในชุมชนประตูท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ นำเสนอว่า หลักการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน

ประตู่ท่าแพ คือ การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังนำหลักการแต่ละศาสนามาปรับใช้ เช่น ชาวพุทธรักษาศีล 5 พุทธาโงะ และทำตนให้เป็นประโยชน์ ส่วนชาวคริสต์ส่งเสริมความเท่าเทียมกัน

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจว่า การศึกษาข้อมูลความเชื่อควรให้ความสำคัญกับการพิจารณาบริบทสังคม โดยเฉพาะความเชื่อกับการรักษาอาการเจ็บป่วย ซึ่งงานวิจัยที่ผ่านมาช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการนำความเชื่อมาอธิบายสาเหตุและการรักษาโรคของกลุ่มคน นอกจากนี้ยังได้ทราบถึงประโยชน์ของการศึกษาด้านสังคมพหุวัฒนธรรม และลักษณะการเลือกรับปรับใช้ความเชื่อของกลุ่มคนหลากหลายวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำไปประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ได้

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ นำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์ โดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องอาการเจ็บป่วยในสังคมไทย สังคมพหุวัฒนธรรม และบทบาทหน้าที่ของคติชน รวมถึงสถานการณ์ไวรัสโคโรนาในประเทศไทย

2. รวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ออนไลน์ที่เผยแพร่ในระหว่างวันที่ 1 มีนาคม ถึง 15 เมษายน พ.ศ. 2563 เท่านั้น เนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาที่จำนวนผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และคนไทยรับรู้เรื่องโรคระบาดดังกล่าวอย่างทั่วถึง จนทำให้เกิดปรากฏการณ์ความเชื่อเป็นจำนวนมาก

- 2.1 เว็บไซต์ข่าว โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกจากสื่อโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ชั้นนำที่ได้รับความนิยมและมีการรายงานข่าวที่เกี่ยวกับความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา โดยเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 8 เว็บไซต์ ได้แก่ 1) เว็บไซต์สำนักข่าวไทยรัฐ (www.thairath.co.th) จำนวน 13 ข่าว 2) เว็บไซต์สำนักข่าวคมชัดลึก (www.komchadluek.net) จำนวน 1 ข่าว 3) เว็บไซต์สำนักข่าวสด (www.khaosod.co.th) จำนวน 6 ข่าว 4) เว็บไซต์สำนักข่าวไทย (www.mcot.net) จำนวน 3 ข่าว 5) เว็บไซต์สำนักข่าวมติชน (www.matichon.co.th)

จำนวน 3 ข่าว 6) เว็บไซต์สำนักข่าวสยามรัฐ (www.siamrath.co.th) จำนวน 4 ข่าว
7) เว็บไซต์สำนักข่าวไทยพีบีเอส (www.news.thaipbs.or.th) จำนวน 1 ข่าว และ
8) เว็บไซต์สำนักข่าวประชาไท (www.prachatai.com) จำนวน 1 ข่าว

2.2 เว็บไซต์เฟซบุ๊กดอทคอม (www.facebook.com) ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะข้อความ หรือภาพจากผู้ใช้งานเฟซบุ๊ก (facebook) และแฟนเพจ (fan page) ที่เผยแพร่ในวงกว้าง คือ มีจำนวนผู้ติดตามอย่างน้อย 5,000 คน หรือมีจำนวนคนที่แสดงความคิดเห็นและเข้าถึงข้อมูลอย่างน้อย 5,000 คน อีกทั้งยังสืบค้นด้วยการใช้คีย์เวิร์ดคำค้นหาว่า “#covidlore” รวมทั้งสิ้นจำนวน 32 โพสต์

3. เรียบเรียงข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล โดยการจำแนกและจัดกลุ่มข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลมาอธิบายด้วยแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของคตินแล้ววิเคราะห์ในบริบทสถานการณ์ความเชื่อเกี่ยวกับไวรัสโคโรนาที่พบในสังคมไทย รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการนำความเชื่อของคนในสังคมไทยมาปรับใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

4. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ความหลากหลายของความเชื่อของคนในสังคมไทยที่ปรากฏในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

1.1 แหล่งที่มาของความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

จากการสำรวจรวบรวมข้อมูลความเชื่อของคนในสังคมไทยที่ปรากฏในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ผู้วิจัยพบความเชื่อทั้งหมด 34 ความเชื่อ ที่ไม่ซ้ำกัน และจำแนกตามแหล่งที่มาของความเชื่อได้ทั้งหมด 8 กลุ่ม ดังนี้

1.1.1 ความเชื่อท้องถิ่น ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง ความเชื่อที่ปรากฏในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี หรือลัทธิวิญญาณนิยม รวมถึงเรื่องเล่าและตำนานในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยปรากฏความเชื่อท้องถิ่นในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาทั้งหมด 10 ความเชื่อ เช่น พิธีเลี้ยงผี รัวไล่โควิดประกอบเพลงกันตรึม วัดอุ้มงคงคำแหลว หุ่นเทพปราบโควิด การแขวนผ้าแดงและกินไข่แดง

1.1.2 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือ ศาสนาที่เกิดในอินเดียโบราณที่สังคมไทยรับเข้ามาในสมัยอยุธยาเป็นศาสนาที่นับถือพระเจ้าหลายองค์ หรือพหุเทวนิยม และมีการจำแนกเทพเจ้าประจำกลุ่ม โดยเชื่อว่า เทพเจ้ามีอำนาจดลบันดาลสรรพสิ่งให้มั่งคั่งเป็นไป ดังปรากฏ 2 ความเชื่อ ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ได้แก่ พิธีอาบน้ำมนต์ ไสยศาสตร์ และหัวนะโม

1.1.3 ศาสนาพุทธ คือ ศาสนาที่เกิดในอินเดียโบราณที่สังคมไทยรับเข้ามาในสมัยอยุธยา พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาของศาสนาพุทธ มีแนวคิดหลัก คือ การพ้นทุกข์ โดยมนุษย์เป็นผู้กำหนดชะตากรรมของตนเอง มุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้สงบ ดังปรากฏความเชื่อจากศาสนาพุทธในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา 9 ความเชื่อ เช่น พิธีมาบิณฑบาตถวายข้าวแด่พระภิกษุสงฆ์ การสวดบทพระปริตร การสวดมนต์ การทำบุญตักบาตร การทำบุญใส่บาตร การทำบุญถวายสังฆทาน การทำบุญถวายผ้าไตร การทำบุญถวายเทียนพรรษา การทำบุญถวายหลอดไฟ การทำบุญถวายพัดยศ การทำบุญถวายพัดยศพระภิกษุสงฆ์

1.1.4 ลัทธิขงจื๊อ คือ ลัทธิความเชื่อที่เกิดในจีน เป็นความเชื่อที่พัฒนาจากคำสอนของศาสดา “ขงจื๊อ” นักปราชญ์ในอารยธรรมจีน โดยมีแนวคิดหลัก เรื่องการครองชีวิต การวางตนในสังคม การปกครอง และจริยธรรม ซึ่งชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่ยังคงยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต (มธุรส ศรีนวรรตน์, ม.ป.ป. ก) ดังปรากฏ 1 ความเชื่อ ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา คือ การเผาหน้ากากอนามัยช่วงเทศกาลเซ็งเม้ง

1.1.5 ลัทธิเต๋า เป็นลัทธิความเชื่อที่เกิดในจีน ศาสดาของลัทธิเต๋า คือ “เล่าจื๊อ” มีแนวคิดหลัก คือ สรรพสิ่งเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ มนุษย์จึงต้องมีแนวทาง การครองชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ (มธุรส ศรีนวรรตน์, ม.ป.ป. ข) โดยปรากฏ 1 ความเชื่อลัทธิเต๋า ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา คือ สีน้ากากผ้าเสริมพลังชีวิต

1.1.6 ศาสนาคริสต์ คือ ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันตก เป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม คือ นับถือพระเจ้าองค์เดียว และมีศาสดา คือ “พระเยซู” เป็นผู้ประกาศศาสนา มีแนวคิดสำคัญ คือ การรักพระเป็นเจ้า และรักเพื่อนมนุษย์ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2561) โดยปรากฏ 1 ความเชื่อ ที่นำมาใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา คือ การสวดภาวนาเพื่อขอพรจากพระเจ้า

1.1.7 ศาสนาอิสลาม คือ ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันตก เป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม หรือนับถือพระเจ้าองค์เดียว คือ “อัลลอฮ์” และมีศาสดา คือ

“นบีฮัมมัด” เป็นผู้ประกาศศาสนาและเผยแผ่หลักคำสอน มุ่งให้มุสลิมทำตามข้อปฏิบัติของศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยปรากฏ 2 ความเชื่อ ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ได้แก่ การขออูอา และการแพทย์แผนนบีฮัมมัด

1.1.8 ความเชื่อแบบผสมผสาน ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง ความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างลัทธิบูชาผี ศาสนาพราหมณ์ หรือศาสนาพุทธ โดยปรากฏความเชื่อแบบผสมผสานในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา 8 ความเชื่อ เช่น พิธีแตกบ้าน พิธีเกราะหยา การแขวนสามหม้อ (ใบหนาด ส้มป่อย และพุทรา)

1.2 รูปแบบของความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

1.2.1 พิธีกรรม คือ พฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมของระบบความเชื่อ มนุษย์ทุกกลุ่มสังคมสร้างแบบแผนพิธีกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ในรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ตัวอย่างพิธีกรรมที่คนในสังคมไทยจัดขึ้นในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา เช่น พิธีเลี้ยงผี พิธีอาบนิภากุนนาคโควิด การสวดมนต์คาถา และการขอพร ซึ่งล้วนเป็นรูปแบบของพิธีเพื่อขับไล่ กำจัด หรือป้องกันโรค นอกจากนี้ยังพบพิธีกรรมในรูปแบบอื่น ซึ่งได้แก่ การกล่าวคำสาบาน การปฏิบัติตนตามหลักคำสอนทางศาสนา รวมถึงพิธีกรรมรูปแบบใหม่ คือ การใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติให้แก่คนในสังคม

1.2.2 วัตถุมงคล คือ สิ่งที่สร้างขึ้นในระบบความเชื่อ และทำให้กลุ่มชนนั้นเชื่อว่า สิ่งของเหล่านี้จะนำความสุขความเจริญมาให้ หรือช่วยป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ตัวอย่างวัตถุมงคลในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา เช่น ตำแหหลวง หัวมะโยยันต์กันโควิด ปลัดขิกไล่ผี ซึ่งเป็นวัตถุมงคลเพื่อขับไล่หรือป้องกันโรค ส่วนรูปแบบอื่น ๆ คือ ยาสมนไพรเพื่อบำรุงร่างกาย และความเชื่อเกี่ยวกับสีเสริมพลังชีวิตของวัตถุ

จากการจำแนกแหล่งที่มาและรูปแบบของความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ผู้วิจัยสามารถเขียนตารางแสดงผลการรวบรวมข้อมูลความหลากหลายทางความเชื่อทั้งหมดได้ดังนี้

จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยพบว่า การแสดงออกทางความเชื่อส่วนใหญ่มาจากระบบความเชื่อท้องถิ่น ศาสนาพุทธ และความเชื่อแบบผสมผสาน (ผี-พุทธ-พราหมณ์) ซึ่งเป็นหลักฐานที่ช่วยยืนยันเรื่องความเชื่อพื้นฐานของสังคมไทย ดังสอดคล้องกับภูมิหลังความเชื่อเรื่องการเจ็บป่วยของคนไทยในสมัยโบราณ อีกทั้งการพบความเชื่อ

จากลัทธิขงจื๊อ ลัทธิเต๋า ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ในสถานการณ์โรคระบาด ก็ถือเป็นสิ่งที่แสดงถึงการมีอยู่ของกลุ่มวัฒนธรรมอื่น อันจะนำไปสู่ประเด็นการศึกษา ความเป็นพหุวัฒนธรรมของสังคมไทย

ด้านสัดส่วนของรูปแบบความเชื่อที่นิยมนำมาใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ผู้วิจัยพบความเชื่อรูปแบบพิธีกรรม 23 พิธี และวัตถุมงคล 11 อย่าง ดังจะเห็นได้ชัดว่า รูปแบบความเชื่อที่มีจำนวนมากกว่า คือ “พิธีกรรม” ซึ่งมักปรากฏควบคู่กับแต่ละระบบความเชื่อในสังคมไทย เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมช่วยให้มนุษย์แสดง ความคาดหวังที่จะได้ผลลัพธ์สำหรับจัดการกับปัญหาโรคระบาดอย่างเป็นรูปธรรม มากที่สุด ดังนั้น ไม่ว่ายุคสมัยใด สังคมมนุษย์ย่อมมีพิธีกรรมปรากฏให้เห็นเสมอ

2. บทบาทหน้าที่ของความเชื่อของคนในสังคมไทยที่ปรากฏในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

ผู้วิจัยจำแนกบทบาทหน้าที่ออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ บทบาทในการอธิบายข้อสงสัยเกี่ยวกับโรคที่ชาวบ้านหาคำตอบไม่ได้ บทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจ และบทบาทในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรค

2.1 บทบาทในการอธิบายข้อสงสัยเกี่ยวกับโรคที่ชาวบ้านหาคำตอบไม่ได้

จากการวิเคราะห์ความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ความเชื่อมีบทบาทสำคัญในการอธิบายข้อสงสัยเกี่ยวกับโรคที่ชาวบ้านหาคำตอบไม่ได้ โดยสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ โรคเกิดจากผีร้าย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจคุ้มครอง หรือกำจัดโรค ดังนี้

ก. โรคเกิดจากผีร้าย

ความเชื่อเรื่องโรคเกิดจากผี หรือสิ่งชั่วร้าย คือ ความเชื่อที่อธิบายว่าโรคของคนเกิดจากการถูกผีหรือสิ่งชั่วร้ายเข้ามาทำร้ายร่างกาย ซึ่งในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา กลุ่มชนแต่ละระบบความเชื่อเปรียบโรคระบาดโควิด-19 เป็นผีร้าย หรือสิ่งที่ให้โทษภัยแก่มนุษย์ ดังปรากฏชัดเจนในตัวอย่างข่าวความเชื่อท้องถิ่น

“ทำกระทง ทำข้าวสามสี ขนมจีนสามสี นำมาไว้
หน้าบ้าน และปั้นหุ่นไว้หน้าบ้าน เพราะจะมีดวงวิญญาณ
ของปีศาจมากิน เมื่อปีศาจได้กินหุ่นก็อิ่มแล้ว เมื่อเข้ามา
ในบ้านก็จะไม่มากินคน ไม่มากินปอด หัวใจ ดับไต
คนในครอบครัว จะไม่ทำให้เกิดโรคร้ายที่ทุกประเทศ
ทั่วโลกกำลังเป็นอยู่”

พิธีเลี้ยงผี ชาวบ้านลุมพุก จ.สุรินทร์ (สยามรัฐออนไลน์, 2563ข)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการอธิบายว่า โรคโควิด-19 เกิดจากปีศาจ
เข้ามากินอวัยวะภายในร่างกายของมนุษย์ ส่วนวิธีการป้องกันโรค คือ มนุษย์จะต้อง
เช่นไหว้เอาใจผี ความเชื่อนี้ถือเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทย นอกจากนี้ยังพบวิธี
การแก้ไขโดยการปราบบ้างขวัญ ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมและวัตถุมงคลในความเชื่อ
ท้องถิ่น ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อแบบผสมผสาน ซึ่งมีบทบาทในการขับไล่และ
ปัดเป่าโรคโควิด-19 อันเปรียบเป็นสิ่งอัปมงคล เช่น ตำแหลว การแขวนผ้าแดง
ยันต์กันโควิด และปลัดขิกไล่ผี

ข. สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจคุ้มกัน หรือกำจัดโรค

ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจรักษา หรือปกป้องคุ้มครอง
มนุษย์ให้พ้นจากโรคร้าย มีลักษณะคำอธิบายที่แตกต่างกันออกไป กลุ่มคนที่นับถือ
ความเชื่อท้องถิ่นเชื่อว่า ผีดี ผีประจำถิ่น และผีบรรพชน ยังคงทำหน้าที่คุ้มครองพื้นที่
ท้องถิ่นที่กลุ่มชนนั้นอาศัยอยู่ เช่น หุ่นเทพปราบโควิดของชาวม้ง การรำบวงสรวง
พระนางจามเทวี จ.ลำพูน และการขอพรท้าวสุรนารี จ.นครราชสีมา ด้านศาสนาพุทธ
พบว่า มีการนำองค์ความรู้เดิมมาปรับใช้ในการอธิบายความเชื่อที่อธิบายว่า พระพุทธเจ้า
ปางพยาบาล และพระโฆสัชคุรสามารถรักษาอาการเจ็บป่วยของพุทธศาสนิกชน
ในขณะที่ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามก็มีการขอพรจากพระเจ้าผู้มีความอานุภาพ
และเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ได้

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา
สะท้อนให้เห็นวิถีคิดและความพยายามของคนในแต่ละศาสนาที่จะจัดการกับโรคระบาด
โดยการอธิบายเชื่อมโยงกายภาพของคนกับความเชื่อ ซึ่งถือเป็นบทบาทในการอธิบาย

ข้อสงสัยเกี่ยวกับโรคที่ชาวบ้านหาคำตอบไม่ได้ ในทางกลับกันความเชื่อเหล่านี้ยังช่วยให้เข้าใจจุดกำเนิดของความเชื่อ

2.2 บทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจ

สิ่งที่คนในสังคมไทยต้องการมากที่สุดอย่างหนึ่งในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา คือ กำลังใจ และความหวังที่จะรอดพ้นจากติดโรค หรือการสิ้นสุดของสถานการณ์โรคระบาด ผู้วิจัยพบว่า ความเชื่อมีบทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจ ด้วยการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ และการสร้างความบันเทิงเพื่อผ่อนคลายสังคม ดังนี้

ก. การสร้างความมั่นคงทางจิตใจ

คนในสังคมไทยต้องการกำจัดโรคโควิด-19 แต่ไม่สามารถทำได้ง่ายในชีวิตจริง ความเชื่อจึงกลายเป็นเครื่องมือที่สามารถเติมเต็มผลลัพธ์ในจินตนาการของคนได้ระดับหนึ่ง ดังตัวอย่าง

“ลุงแจ้ ชาวบ้านในชุมชนเล่าว่า ตั้งแต่แต่สมัยโบราณ ชาวบ้านเชื่อว่าถ้าปีไหนมีสิ่งชั่วร้าย หรือผีแม่ม่ายเข้ามา ในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะทำปลัดขิกมาตั้งไว้ริมทางเพื่อเป็นการแก้เคล็ดและขับไล่สิ่งไม่ดีออกจากหมู่บ้านเพื่อความสบายใจของชาวบ้าน”

ปลัดขิกไล่ผี ต.เมืองสวรรค์โลก จ.สุโขทัย (ไทยรัฐออนไลน์, 2562)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นความสบายใจของชาวบ้านจากการใช้ความเชื่อท้องถิ่นกำจัดโรคนอกจากนี้ ความเชื่อยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคน ดังเช่นการสวดมนต์คาถาในศาสนาพุทธ ซึ่งวัตถุประสงค์ทางหลักธรรม คือ เพื่อกระตุ้นให้จิตสมาธิ แต่ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา การสวดมนต์คาถาแก้ภัยความศรัทธาของชาวพุทธมาใช้สร้างความมั่นคงทางจิตใจ ประเด็นที่น่าสนใจ คือ แม้ชาวพุทธจะไม่สามารถแปลความหมายของมนต์คาถา แต่เชื่อว่า หากศรัทธาจิตก็จะเข้มแข็ง ดังตัวอย่างข้อความส่วนหนึ่งเกี่ยวกับความศรัทธาในคาถาของครูบาบุญชุ่ม จากสื่อสังคมออนไลน์ของนักแสดงคนหนึ่ง ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชน

“...ถ้าเป็นคาถาลักษณะแบบนี้ ส่วนใหญ่จะหา
รากศัพท์ แปลความหมายได้ยาก ซึ่งคาถาแบบข้างต้น
เรียกว่า เป็นมนต์คาถา ความศักดิ์สิทธิ์ อยู่ที่จิตศรัทธา...”
(ไทยรัฐออนไลน์, 2563ก)

ข. การสร้างความบันเทิงเพื่อปลดปล่อยสังคม

ท่ามกลางสถานการณ์โรคระบาดที่ทำให้คนในสังคมเกิดความทุกข์
ผู้วิจัยพบความเชื่อที่คนในสังคมไทยนำมาใช้สร้างความบันเทิงเพื่อปลดปล่อยจิตใจ
คนในสังคม ดังเช่น “นางโคโรนาเทวี” หรือนางสงกรานต์ประจำปี 2563 ในจินตนาการ
ที่สวมหน้ากากอนามัย ถือเจลแอลกอฮอล์ล้างมือ ฯลฯ ซึ่งเป็นภาพล้อเลียนที่ช่วยสร้าง
อารมณ์ขันให้กับคนในสังคม โดยความขบขันนี้เกิดจากการเปรียบเทียบเรื่องใกล้ตัว
หรือการล้อเลียนสภาพชีวิตจริงของคนในภาวะที่ต้องป้องกันตนเองจากโรคระบาด

นอกจากนี้ความเชื่อยังช่วยให้คนผ่อนคลายความเครียด ดังเช่น
คลิปวิดีโอ “เพลงสวดส่งไล่โควิด” ที่สร้างสรรค์โดยนักร้องลูกทุ่งหมอลำ เนื้อเพลงสวดนี้
ขึ้นต้นด้วยคำว่า “โอม นะโม นะโม ...” ซึ่งหมายถึง ขอนมัสการพระรัตนตรัย ตามด้วย
เนื้อหาของเพลงที่ประชดประชันสภาพการเมือง และความยากลำบากในการใช้ชีวิต
ช่วงโควิด จึงทำให้ผู้ชมในสื่อสังคมออนไลน์เกิดความสุข และผ่อนคลายความเครียดได้
โดยมีจำนวนผู้รับชมถึง 1.8 ล้านครั้ง (กิ๊พเก้ สิริณภัชร ชีระคุณ, 2563)

สรุปได้ว่า บทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจของความเชื่อในสถานการณ์
ไวรัสโคโรนาทำให้คนในสังคมมีกำลังใจ และยอมรับสภาพความเป็นจริงต่อไป อีกทั้ง
ยังมีผลต่อการเตือนสติให้คนพร้อมรับมือกับโรค ดังจะกล่าวในข้อต่อไป

2.3 บทบาทในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรค

การควบคุมการแพร่ระบาดของโรค เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนในสังคม
พึงกระทำเพื่อป้องกันตนเองและแสดงความรับผิดชอบต่อส่วนร่วม ผู้วิจัยพบว่า ความเชื่อ
ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนามีบทบาทในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรค 3 ประการ
ได้แก่ การส่งเสริมพฤติกรรมกรดูแลสุขภาพ การป้องกันการแพร่ระบาด และการช่วยเหลือ
บุคลากรทางการแพทย์ มีรายละเอียดดังนี้

ก. การส่งเสริมพฤติกรรมการดูแลสุขภาพ

ความเชื่อสามารถส่งเสริมพฤติกรรมการดูแลสุขภาพได้ โดยจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การดูแลสุขภาพทางกาย และการดูแลสุขภาพทางใจ

ความเชื่อสามารถช่วยดูแลสุขภาพทางกายได้โดยตรง ดังในกรณีของความเชื่อผสมผสานเรื่อง “ยาสมุนไพรตามตำราหลวงปู่ทวด” ซึ่งถือเป็นการแพทย์พื้นบ้านแบบประสบการณ์ กล่าวคือ การแพทย์ที่อาศัยสรรพคุณของสมุนไพรในการรักษาเพื่อแก้ไขความเจ็บป่วยเบื้องต้นที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อของศาสนาอิสลามเรื่อง “การแพทย์แผนบิซมุฮัมมัด” ซึ่งถือเป็นการแพทย์แบบทฤษฎีธาตุ คือ มีหลักการรักษาอาการทางกาย เช่น การปฏิบัติตนตามหลักการกินอาหารและยาสมุนไพรเพื่อทำให้ธาตุในร่างกายสมดุล ซึ่งจะช่วยให้มุสลิมมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บป่วยได้ง่าย

ส่วนความเชื่อที่ช่วยดูแลสุขภาพทางใจจะเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อที่มีบทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจ กล่าวคือ การดูแลสุขภาพใจโดยอาศัยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น อำนาจพระเจ้า อำนาจศาสดา อำนาจผี และอำนาจคาถาอาคม ที่มีอยู่ในความเชื่อรูปแบบต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จะทำให้คนมีพลังกำลังที่จะต่อสู้กับสถานการณ์โรคระบาด หากคนขาดกำลังใจก็จะรู้สึกวิตกกังวลและมีอาการเจ็บป่วยจากความเครียด ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการควบคุมการแพร่ระบาด เนื่องจากมีจำนวนผู้ป่วยในสถานพยาบาลเพิ่มมากขึ้น

ข. การป้องกันการแพร่ระบาด

ความเชื่อจำนวนมากช่วยป้องกันการแพร่ระบาดไวรัสโคโรนาทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้านความเชื่อที่มีส่วนช่วยป้องกันการแพร่ระบาดโรคทางตรงอย่างเห็นได้ชัด คือ “พิธีเกราะหฺยี่” หรือพิธีกรรมปิดหมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยง เป็นพิธีที่มีจุดประสงค์ชัดเจนว่า เพื่อบังคับให้คนในหมู่บ้านไม่ไปมาหาสู่กับคนนอกชุมชน และงดการเข้ามาของคนภายนอกชุมชน ดังนั้นการอยู่กันเป็นกลุ่มขนาดเล็ก และการปิดพื้นที่ชุมชนจะช่วยระงับการแพร่กระจายเชื้อเข้ามาสู่ชุมชนแห่งนี้ได้ ซึ่งถือเป็นแบบอย่างที่ถูกต้องตามหลักการป้องกันโรคระบาด

ด้านความเชื่อที่ช่วยป้องกันการแพร่ระบาดโรคทางอ้อมที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง คือ กรณีความเชื่อรูปแบบวัตถุมงคลในความเชื่อท้องถิ่น ที่ชาวบ้านนิยมนำมาแขวนหน้าบ้าน เช่น ตำแหลว ต้นกะเพรา ผ้าแดง และสามหมอ วัตถุมงคลเหล่านี้

จะช่วยให้ชาวบ้านรู้สึกปลอดภัยเมื่ออาศัยอยู่ในบ้านมากขึ้น และยังเป็นเครื่องเตือนใจให้ไม่ออกจากบ้าน รวมถึงไม่ประมาทในการดูแลตนเอง ซึ่งถือเป็นผลดีต่อการป้องกันโรคระบาด

นอกจากนี้ยังพบการนำความเชื่อมาประยุกต์ใช้ด้วยการธรรงค์ให้คนในสังคมสวมหน้ากากอนามัยเพื่อป้องกัน หรือเหตุการณ์แพร่เชื้อไวรัสไปสู่ผู้อื่น ดังเช่น การสวมหน้ากากอนามัยให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระพุทธรูป ซึ่งถือเป็นกุศโลบายทางอ้อมให้ผู้ที่พบเห็นได้ตระหนักว่า ในสภาพชีวิตจริงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่อาจคุ้มกัน หรือรอดพ้นจากโรคระบาดได้ มนุษย์จึงต้องป้องกันตนเองเช่นกัน

ค. การช่วยเหลือบุคลากรทางการแพทย์

คนในสังคมไทยปัจจุบันได้นำความเชื่อมาประยุกต์ใช้กับการแพทย์สมัยใหม่ เพื่อช่วยเหลือบุคลากรทางการแพทย์ให้ทำงานอย่างมีความสุขและราบรื่นมากยิ่งขึ้น ดังในกรณีของ “คำสาบานเพื่อคัดกรองผู้ป่วย” ซึ่งเป็นแนวคิดที่นำเสนอโดยบุคลากรทางการแพทย์คนหนึ่งของโรงพยาบาลศรีสังวร จ.สุโขทัย

“ข้าพเจ้าขอสาบานต่อพระแก้วมรกต พระสยาม
เทวาธิราช หลวงพ่อทองคำผู้ให้กำเนิดโรงพยาบาลศรีสังวร
สุโขทัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าจะบอกประวัติ
ด้วยความสัตย์จริง ไม่ปิดบังความเสี่ยงโรคโควิด หากข้าพเจ้า
โกหก ปิดบังความจริงแม้แต่น้อย ขอให้โรคที่ข้าพเจ้ามาตรวจ
ครั้งนี้ รักษาไม่หาย...”

(ไทยรัฐออนไลน์, 2563ค)

จากตัวอย่างข้างต้น ความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติจะช่วยให้ผู้ป่วยเกรงกลัวและไม่กล้าปิดบังข้อมูล ซึ่งถือเป็นการช่วยเหลือทางการแพทย์โดยตรง และจะช่วยให้เจ้าหน้าที่สามารถคัดกรองผู้ที่ติดเชื้อไวรัสโคโรนาเข้าสู่ระบบการรักษาของสถานพยาบาลได้รวดเร็วขึ้น นอกจากนี้ยังพบความเชื่อที่มาพร้อมกับจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือแพทย์ ดังเช่น การจัดทำ “หน้ากากคลุมหน้าปลุกเสก” ของวัดศิริเจริญนิพนธ์ อ.ราชบุรี ซึ่งเป็นทั้งอุปกรณ์และวัตถุมงคลเพื่อให้บุคลากรทางการแพทย์รู้สึกปลอดภัยจากโรคทั้งทางกายและทางใจ

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่า คนในสังคมสามารถนำความเชื่อทั้งรูปแบบพิธีกรรมและวัตถุมงคลมาประยุกต์ใช้ได้ตั้งแต่ขั้นตอนการดูแลตนเอง จนถึงขั้นตอนการทำงานของบุคลากรทางการแพทย์ โดยบทบาทในการส่งเสริมพฤติกรรม การดูแลสุขภาพทางใจเป็นจำนวนมากที่สุด ด้วยการใช้พิธีกรรมและวัตถุมงคลต่าง ๆ รองลงมา คือ บทบาทในการป้องกันการแพร่ระบาดที่มีจำนวนรูปแบบความเชื่อมากถึง 6 แบบ คือ พิธีเกราะหีหรือพิธีปิดหมู่บ้าน การใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นแบบอย่าง การกล่าวคำสาบานเพื่อคัดกรองโรค วัตถุมงคลเพื่อขับไล่หรือป้องกันโรค ความเชื่อเรื่องสีกับหน้ากากผ้า และหน้ากากคลุมหน้าปลูกเสก ลำดับสุดท้าย คือ บทบาทในการช่วยส่งเสริมพฤติกรรม การดูแลสุขภาพทางกาย ด้วยการใช้ความเชื่อเรื่องยาสมุนไพรและการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา และบทบาทในการช่วยเหลือบุคลากรทางการแพทย์ด้วยการใช้ความเชื่อเรื่อง การกล่าวคำสาบานเพื่อคัดกรองโรคและหน้ากากคลุมหน้าปลูกเสก

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อที่คนในสังคมไทยนำมาใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาไม่เพียงแต่ช่วยอธิบายที่มาของโรค และรักษาทางใจ แต่ยังช่วยควบคุมโรคระบาดได้ ดังนั้นความเชื่อจึงมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยท่ามกลางสถานการณ์โรคระบาด

3. ปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการนำความเชื่อของคนในสังคมไทยมาปรับใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยทางสังคมมีผลต่อการนำความเชื่อของคนในสังคมไทยมาใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา โดยสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประการหลัก ได้แก่ ช่องทางการเผยแพร่ความเชื่อ และมิติการรับรู้เรื่องความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนากับความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม

3.1 ช่องทางการเผยแพร่ความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ประกอบด้วย 4 ช่องทาง ได้แก่ ชุมชน ศาสนสถาน สถานพยาบาล และสื่อมวลชน ดังนี้

3.1.1 ชุมชน ความเชื่อมักปรากฏขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มสังคมขนาดเล็กที่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน โดยเฉพาะการปรากฏของความเชื่อท้องถิ่น การดำรงอยู่ของความเชื่อในชุมชนเกิดจากบุคคลที่เป็นผู้ริเริ่ม อาทิ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหมอพื้นบ้านผู้เป็นพี่เฒ่าของชาวบ้าน นอกจากนี้ความร่วมมือกันของคนในแต่ละชุมชนมีผลทำให้เกิดความเชื่อขึ้น ดังตัวอย่างในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาที่ชุมชน

ชาวไทยภาคอีสานร่วมทำ “พิธีแตกบ้าน” ชุมชนชาวไทยภาคเหนือร่วมทำ “พิธีดำหัว ใส่สวดง” และวัดมุงคล “ตำแหลว” ส่วนชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญทำ “พิธีเลี้ยงผี” และชุมชนชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์บนภูเขาทำ “หุ่นเทพปราบโควิด” จะเห็นได้ว่าการแสดงออกทางความเชื่อเพื่อจัดการกับโรคระบาดของแต่ละชุมชนเป็นการแสดงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมที่ต่างกันในสังคมพหุวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดของคนในชุมชนเดียวกันก็มีส่วนช่วยให้ความเชื่อดำรงอยู่ต่อไปได้

3.1.2 ศาสนสถาน ผู้วิจัยพบว่า ศาสนาเป็นที่พึ่งพาของคน และศาสนสถานมีบทบาทในฐานะเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติกิจกรรมทางความเชื่อของคนในชุมชน โดยเฉพาะ “วัด” ดังเห็นได้ชัดจากความเชื่อในศาสนาพุทธที่ปรากฏในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาที่ล้นจัดขึ้น หรือเผยแพร่โดยพระภิกษุ สามเณร รวมถึงคณะกรรมการวัด ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาพุทธ นอกจากนี้ข้อสังเกตสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ คือ การผสมผสานของความเชื่อที่ต่างระบบกัน ดังเช่น กรณีการปลูกเสกหัวนะโมตามพิธีพราหมณ์ที่จัดขึ้นโดยวัด หรือกรณีพระภิกษุช่วยกันจัดทำตำแหลวตามความเชื่อท้องถิ่นเพื่อแจกจ่ายชาวบ้าน จะเห็นได้ว่า ศาสนสถานอาจเป็นศูนย์กลางของความหลากหลายทางความเชื่อในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยมิได้ขัดแย้งกัน อีกทั้งยังให้การสนับสนุนและกลมกลืนกันเป็นอย่างดี

3.1.3 สถานพยาบาล เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่มีแนวโน้มเป็นช่องทางการเผยแพร่ความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนามากขึ้น โดยปรากฏกรณีศึกษาความเชื่อจากสถานพยาบาลเพียงหนึ่งกรณี คือ แนวคิดของบุคลากรทางการแพทย์เรื่อง การนำคำสาบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาใช้ ณ จุดคัดกรองผู้ป่วยในสถานพยาบาล อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะยังไม่มีกรณีนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้อย่างเป็นทางการ แต่ก็เป็นที่น่าสนใจว่า บุคลากรทางการแพทย์ในปัจจุบันเริ่มมีแนวโน้มหันมาสนใจการนำความเชื่อในสังคมไทยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงานในสถานพยาบาล ซึ่งเป็นมุมมองการประยุกต์ใช้ความเชื่อที่แปลกใหม่ อีกทั้งยังเป็นการกล่าวคำสาบานที่ยังคงคำนึงถึงความหลากหลายทางความเชื่อของคนไทย เนื่องจากมีการกล่าวคำว่า “...สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย...” ซึ่งช่วยให้คนในสังคม พหุวัฒนธรรมไม่รู้สึกแปลกแยกหรือแตกต่างจากผู้อื่น

3.1.4 สื่อมวลชน เป็นช่องทางที่สามารถเผยแพร่ความเชื่อของคนในสังคมไทยที่ปรากฏในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาไปสู่สาธารณชนอย่างรวดเร็ว ซึ่งสื่อมวลชนที่ผู้วิจัยเลือกเป็นขอบเขตการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ สำนักข่าว และสื่อสังคมออนไลน์ โดยมีส่วนช่วยให้ความเชื่อดำรงอยู่ได้ ดังนี้

ก. สำนักข่าว

จากการรวบรวมข้อมูลความเชื่อของคนไทยที่นำมาใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา จำนวน 34 กรณีความเชื่อที่ไม่ซ้ำกัน ผู้วิจัยพบข้อมูลที่มีจากสำนักข่าวออนไลน์ทั้งหมด 29 กรณี แสดงให้เห็นว่า สำนักข่าวเป็นช่องทางที่สำคัญในการเผยแพร่ความเชื่อของคนไทย ทั้งความเชื่อท้องถิ่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพุทธ ฯลฯ ซึ่งนำเสนอให้ผู้รับสารได้รับความคิด ความเชื่อ และจุดมุ่งหมายของกลุ่มคนที่แสดงออกทางความเชื่อ ดังตัวอย่างการสืบทอดความเชื่อเรื่อง การแขวนผ้าแดงเพื่อขับไล่โรคโควิด-19 ชาวบ้านปงใหม่ อ.ภูซาง จ.พะเยา แขวนเสื้อแดงไว้หน้าบ้านเพื่อขับไล่โรคโควิด-19 โดยรับความเชื่อนี้มาจากสื่อข่าวทางโทรทัศน์ (สยามรัฐออนไลน์, 2563ก) แสดงให้เห็นการเคารพและปฏิบัติตามความเชื่อของกลุ่มวัฒนธรรมอื่น

ข. สื่อสังคมออนไลน์

สื่อสังคมออนไลน์ในการศึกษครั้งนี้ คือ เว็บไซต์เฟซบุ๊กดอทคอม (www.facebook.com) ผู้วิจัยพบว่า เฟซบุ๊กเป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่ส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ นำความเชื่อที่มีอยู่เดิมมาสร้างสรรค์เป็นสื่อที่สร้างความบันเทิงเพื่อปลอบประโลมใจแก่คนในสังคม ดังตัวอย่างภาพล้อเลียนนางโคโรนาเทวี เพลงหมอลำสวดส่งไล่โควิด และการเผาหน้ากากอนามัยในเทศกาลแข่งแม่่ง ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้เกิดค่านิยมการสร้างสรรคความเชื่อ และดำรงอยู่ต่อไปได้ด้วยรูปแบบที่ปรับให้เข้ากับยุคสมัย นอกจากนี้ “เฟซบุ๊ก” ยังเป็นช่องทางที่นำเสนอความเชื่อจากกลุ่มวัฒนธรรมอื่นที่มีใช้ความเชื่อดั้งเดิมในสังคมไทย ดังตัวอย่างที่กลุ่มคนไทยที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายคาทอลิกใช้เฟซบุ๊กแฟนเพจ (facebook fanpage) เป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสารและทำกิจกรรมทางความเชื่อร่วมกัน (สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย, 2563) ซึ่งมีผลทำให้กลุ่มชนที่นับถือความเชื่ออื่นรับรู้การมีอยู่ของคริสต์ศาสนิกชนในสังคมไทย

เสรีภาพทางความเชื่อ คือ เสรีภาพของมนุษย์ในการเลือกนับถือความเชื่อ หรือศาสนา และเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน รวมถึงเสรีภาพที่จะไม่นับถือความเชื่อได้ด้วย ดังนั้นความรับรู้เรื่องเสรีภาพทางความเชื่อจึงเป็นมุมมองที่ไม่มีผู้ใดต้องถูกบังคับให้เชื่อในสิ่งที่ตนไม่ได้เชื่อ

นางสาวรณ มีพร อายุ 58 ปี ยายน้องเป็นเห็น ชาวบ้าน ม.14 บ้านทางโค้ง ต.กระสัง อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์ กล่าวว่า การ
ร่ำของน้องเพื่อขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาช่วยเหลืออะไรบางอย่าง เป็นความเชื่อของคนท้องถิ่น ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเชื่อหรือไม่
ก็ได้

ภาพที่ 2 ตัวอย่างบทสัมภาษณ์ในข่าวเกี่ยวกับรำโล้โควิดประกอบเพลงกันตรึม
(ไทยรัฐออนไลน์, 2563ข)

จากตัวอย่าง บุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ในข่าวกล่าวกับคนในสังคมว่า
“...ทุกคนมีสิทธิ์จะเชื่อหรือไม่ก็ได้...” แสดงให้เห็นการสานสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนที่นับถือ
ความเชื่อท้องถิ่นกับผู้อ่านข่าวที่อาจมีความเชื่อส่วนบุคคลที่ต่างกัน โดยเป็นการย้าถึง
ความรับรู้เรื่องเสรีภาพทางความเชื่อ ดังนั้น ความรับรู้นี้จึงมีส่วนกระตุ้นทำให้บุคคล
ยอมรับหรือไม่กีดกันความเชื่อที่ต่างจากกลุ่มของตนเอง ซึ่งจะทำให้สังคมปราศจาก
ความขัดแย้งได้

ค. ความรับรู้เรื่องความเชื่อเป็นสิ่งมงาย

ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา กลุ่มคนส่วนหนึ่งในสังคมมีความรับรู้ว่
ความเชื่อที่ตนเองไม่ได้นับถือเป็นสิ่งมงาย หรือสิ่งที่ทำให้หลงเชื่อโดยไม่มีเหตุผล ผู้ที่เชื่อ
สิ่งเหล่านั้นเป็นผู้ที่ขาดสติ อีกทั้งยังมีมุมมองว่า ผู้ที่นำเสนอความเชื่ออันมงายเป็นผู้ที่
หลอกลวงผู้อื่น ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 3 ความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์เกี่ยวกับสีหน้ากากผ้าเสริมพลังชีวิต (Man Karin, 2563)

จากตัวอย่างความคิดเห็นข้างต้น จะเห็นได้ว่า หากคนในสังคมรับรู้ว่ ความเชื่อ
ที่ต่างจากมุมมองของตนเองเป็นสิ่งมงาย บุคคลนั้นก็แสดงปฏิกิริยาการตอบสนองใน
ทางลบ ในขณะที่กลุ่ม “สายมู” หรือ “มูเตลู” ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ชื่นชอบการบูชา และ
การเสริมดวงชะตาตามความเชื่อ (มติชนออนไลน์, 2562) มีปฏิกิริยาตอบสนองทางบวก
กับความเชื่อเรื่องสีหน้ากากผ้าเสริมพลังชีวิต ดังนั้นในสังคมที่มีความหลากหลายทาง

ความเชื่อ หรือสังคมพหุวัฒนธรรม ความรับรู้เรื่องความเชื่อเป็นสิ่งมกมาย อาจเกิดขึ้น อยู่เสมอ และอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งได้

สรุปได้ว่า ความรับรู้เรื่องความเชื่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ มีผลทำให้เกิดความเชื่อมั่น ในความเชื่อเฉพาะกลุ่มของตน ส่วนความรู้เรื่องเสรีภาพทางความเชื่อ มีผลทำให้ กลุ่มคนยอมรับ หรือไม่กีดกันความเชื่อที่ต่างจากกลุ่มตน และความรู้เรื่องสุดท้าย คือ ความเชื่อเป็นสิ่งมกมาย มีผลทำให้กลุ่มคนตอบสนองทางลบต่อความเชื่อที่ต่างจาก กลุ่มตน จะเห็นได้ว่า ความรับรู้เรื่องความเชื่อเป็นปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อสัมพันธภาพ ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมไทย

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษารูปแบบและบทบาทความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา กับความเป็น พหุวัฒนธรรมในสังคมไทย ทำให้เห็นพลวัตการปรับใช้ความเชื่อในสถานการณ์โรคระบาด ในสมัยก่อน คนโบราณนิยมประกอบพิธีกรรมเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ แต่ปัจจุบันความเชื่อ มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรค และมีแนวโน้มว่าคนรุ่นต่อไป จะสามารถสืบทอดและนำความเชื่อมาประยุกต์ใช้ผ่านช่องทางต่าง ๆ ในสังคมได้ ซึ่งความคิดสร้างสรรค์จากต้นทุนทางวัฒนธรรมสามารถทำให้เกิดประโยชน์ต่อวงการ สาธารณสุขได้ เมื่อพิจารณาความหลากหลายของระบบความเชื่อของสังคมไทยที่ ปรากฏในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ผู้วิจัยยังพบข้อสังเกตว่า คนในสังคมไทยนับถือ ระบบความเชื่อเรื่องผี ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ผสมผสานกันในวิถีแบบไทย กล่าวคือ คนไทยขอพึ่งพาอำนาจผี ศาสดาและเทพเจ้าแบบพราหมณ์ ซึ่งไม่ตรงกับ หลักพุทธแท้ที่มนุษย์ต้องพึ่งพาตนเอง คนไทยกำจัดผีร้ายแบบพราหมณ์ ซึ่งไม่ตรงกับ หลักผีดั้งเดิมที่มนุษย์ต้องเซ่นไหว้ขอขมาผีผู้เป็นเจ้าแห่งธรรมชาติ ในขณะที่การปฏิบัติตาม แนวทางของลัทธิเต๋า ขงจื้อ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามของคนไทย มิได้กระทบ หรือขัดแย้งต่อแนวคิดหลักของศาสนา

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ คนในสังคมไทยมักสร้างสรรค์ หรือปรับเปลี่ยน การใช้ความเชื่อให้เหมาะสมแก่เหตุการณ์หรือเทศกาล ดังเช่นในสถานการณ์โรคระบาด ไวรัสโคโรนาช่วงเดือนเมษายน เมื่อใกล้ถึงเทศกาลสงกรานต์ผู้คนก็นำความเชื่อเรื่อง นางสงกรานต์มาสร้างสรรค์เป็นนางโคโรนาเทวี เมื่อใกล้ถึงเทศกาลแข่งเม็งของ

วัฒนธรรมจีน ผู้คนก็นำความเชื่อเรื่องการเผากระดาษให้บรรพชน มาสร้างสรรค์เป็นรูปหน้ากากอนามัยเผาให้บรรพชนแทน อีกทั้งผู้คนยังนำพิธีกรรมและวัตถุมงคลที่เคยใช้ในสถานการณ์โรคระบาดสมัยโบราณ หรือสถานการณ์ร้ายแรงในอดีตของชุมชนตนเองมาปรับใช้ในช่วงสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ซึ่งลักษณะการนำความเชื่อมาใช้นี้คือ ลักษณะเฉพาะของการนับถือความเชื่อแบบคนไทย

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบข้อสังเกตว่า ความรับรู้ทางสังคมเรื่อง เสรีภาพทางความเชื่อเป็นมุมมองที่เป็นกลาง ซึ่งสามารถทำให้กลุ่มคนที่มีความรับรู้ต่างกันเข้าใจกันได้มากขึ้น การศึกษาครั้งนี้จึงไม่เพียงมุ่งเน้นให้เห็นถึงความหลากหลายของความเชื่อกับการจัดการปัญหาโรคระบาดเท่านั้น แต่ยังมุ่งให้ตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมตามความเป็นจริงในสังคม การเปิดพื้นที่ให้คนต่างวัฒนธรรมได้มีพื้นที่ในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน จะเป็นหนทางที่นำไปสู่การยอมรับที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนในสังคมไทย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นกรณีศึกษาให้แก่สื่อมวลชนในการทำ ความใจวิธีการเผชิญหน้ากับสถานการณ์โรคระบาดด้วยวิถีความเชื่อต่าง ๆ ของคนในสังคมไทย เพื่อให้เกิดความเข้าใจความแตกต่างในท่ามกลางความหลากหลาย
2. ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบในการกำหนดนโยบายหรือแนวทางในการบริหารสถานการณ์โรคระบาดที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เช่น การใช้ช่องทางสื่อสารทางวัฒนธรรมความเชื่อเพื่อทำความเข้าใจ การดูแลพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วยความเคารพในเสรีภาพในความคิดแต่ไม่ขัดต่อกฎหมายและการสาธารณสุข

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ควรศึกษาความเชื่อของคนไทยที่นำมาปรับใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาในสื่อประเภทอื่น ๆ เช่น รายการโทรทัศน์ เว็บไซต์ยูทูปดอทคอม แอปพลิเคชัน ทวิตเตอร์ ฯลฯ ซึ่งอาจช่วยให้เห็นความแตกต่าง และวิถีคิดการปรับใช้ความเชื่อของกลุ่มชนสมัยใหม่ได้มากยิ่งขึ้น
2. ควรศึกษาข้อมูลคติชนประเภทอื่น เช่น เพลงพื้นบ้าน และการแสดงที่คนไทยนำมาใช้ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาว่ามีลักษณะเหมือนและแตกต่างจากข้อมูลคติชนประเภทความเชื่อในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาอย่างไร เพื่อให้เข้าใจแนวคิดและการสร้างสรรค์ความเชื่อของกลุ่มชนมากยิ่งขึ้น

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

รายการอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2561). *ศาสนาคริสต์*. เข้าถึงได้จาก https://www.m-culture.go.th/mculture_th60/download/Christianity.pdf
- ก๊อฟเก๋ สิริณภักขร ชีระคุณ. (2563). *#โอมเพี้ยงๆๆๆสนองนโยบาย #สวดส่งไล่โควิด19 [status update]*. เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/100016175112937/videos>
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และยงศักดิ์ ตันติปิฎก. (2550). *สุขภาพไทย วัฒนธรรมไทย*. นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- ข่าวสด. (2563ก). *ขับไล่โควิด19 ไม่เชื่ออย่าลบหลู่ ชาวบ้านทำพิธี “แตกบ้าน” ประเพณีโบราณแก้อาถรรพ์ไล่สิ่งชั่วร้าย*. เข้าถึงได้จาก https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_3815904
- ข่าวสด. (2563ข). *สูตรนี้เคยใช้รักษาโรคห่าระบาด! พระครูตัมยาตำรา “หลวงปู่ทวด” แจกประชาชนป้องกันโควิด*. เข้าถึงได้จาก https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_3842922
- ณัฏกานกุล ชัดติยะ. (2550). *การแพทย์พื้นบ้านและการดูแลรักษาโรคของชาวเขาเผ่าลัวะ บ้านใหม่สันเจริญ: ศึกษากรณีบ้านใหม่สันเจริญ ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2562). *ไล่โควิดด้วยปลัดขิก ชาวบ้านบอกทำแล้วสบายใจ แต่ไม่ลืมล้างมือ ใส่แมสก์*. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/news/society/1808086>
- ไทยรัฐออนไลน์. (2563ก). *ก๊าก มยุริญ แจกคาถากันเชื้อโรคร้าย เผยครูบาบุญชุ่มรู้ล่วงหน้าแล้ว*. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/news/society/1808086>
- ไทยรัฐออนไลน์. (2563ข). *น้องเบ๊นเท็น งดรำขอฝน หันมารำไล่ “โควิด-19” เป็นกำลังใจแก่ชาวบุรีรัมย์*. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/1796474>

- ไทยรัฐออนไลน์. (2563ค). *หมอดั่งคำสาบานให้คนใช้อ่าน ป้องกันปกปิดข้อมูลเจ็บป่วย โดยเฉพาะโควิด-19*. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/news/society/1810854>
- ไทยรัฐออนไลน์. (2563ง). *Update “โควิด-19” LOCKDOWN ทั่วโลกติดเชื้อมล ไทยใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินยังไร้ผล*. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/scoop/1808648>
- น้ำมนต์ อยู่อินทร์. (2553). *การดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวในสังคมไทยปัจจุบัน: กรณีศึกษาหมู่บ้านดอนโพธิ์ ตำบลชายนาว อำเภอสโน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (2544). *ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผี กับบทบาททางสังคมของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธในภาคใต้*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- พระมหามงคลกานต์ จิตธัมโม และคณะ. (2562). *การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม พหุวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่*. *วารสารมหาจุฬาวชิการ*, 6(2), 59.
- แพทยสภา. (2563). *ความรู้ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา สายพันธุ์ใหม่ สำหรับแพทย์*. เข้าถึงได้จาก https://tmc.or.th/pdf/tmc_knowledge-26.pdf
- มติชนออนไลน์. (2562). *เพราะอะไรทำไมต้องงู (เตลู)*. เข้าถึงได้จาก <https://www.matichon.co.th/lifestyle>
- มธุรส ศรีนวรรตน์. (ม.ป.ป. ก). *ศาสนาขงจื้อ*. เข้าถึงได้จาก <http://www.crs.mahidol.ac.th/thai/confucius00>
- มธุรส ศรีนวรรตน์. (ม.ป.ป. ข). *ศาสนาเต๋า*. เข้าถึงได้จาก <http://www.crs.mahidol.ac.th/thai/tao00>
- Man Karin. (2563). *ช่วงนี้หน้ากากอนามัยหายาก เปลี่ยนเป็นหน้ากากผ้า Cotton กันก็ได้นะครับ อยากเสริมเรื่องไหน [status update]*. เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/Manmathgician/photos/2747652795332357/>
- สฤติย์ สุขขบท. (2539). *การรักษาพยาบาลพื้นบ้านในชนบทภาคอีสาน: ศึกษากรณี อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สยามรัฐออนไลน์. (2563ก). ‘ชาวบ้านปงใหม่ อ.กุฉินารายณ์’ แขนงเสื้อแดงไว้หน้าบ้าน
เชื้อขับไล่ป้องกันโควิด 19 ได้. เข้าถึงได้จาก <https://siamrath.co.th/n/145797>
- สยามรัฐออนไลน์. (2563ข). ชาวบ้านเมืองช้าง แท้แก่เคล็ดตามฝัน ขนมนจีนสามสี
ข้าวสามสีปั้นหุ่นรูปคนขับไล่โควิด-19 ตามความเชื่อเขมรพื้นบ้าน. เข้าถึงได้จาก
<https://siamrath.co.th/n/145225>
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). สุวรรณภูมิ: ต้นกระแสประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สำนักข่าวไทย. (2563). แมสก์ผ้ายันต์ “หลวงพ่่าน้ำฝน” ลู่วิด-19. เข้าถึงได้จาก
https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_3815904
- สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2563). เอกสารข้อมูลพื้นฐาน
เรื่อง การแพร่ระบาดของ “ไวรัสโคโรนา” สายพันธุ์ใหม่. เข้าถึงได้จาก <http://202.122.40.193/handle/lirt/557354>
- สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย. (2563). ร่วมสวดภาวนาเพื่อยับยั้งการแพร่ระบาดของ
ไวรัส COVID-19 พร้อมกับองค์สมเด็จพระสันตะปาปาฟรังซิส [LIVE]. เข้าถึง
ได้จาก <https://www.facebook.com/live/?v=2626418227643342>